

Etologie psa

- Význam a oblasti etologie,
- Získané a vrozené chování,
- Hauserova teorie,
- kotcový syndrom,
- vtiskávání,
- Instinkt (pohybové koordinace, klíčový podnět, práh podnětu),
- Porušování instinktů,
- Motivace,
- Samovolné jednání,
- Náhradní podnět

Význam a oblasti etologie

Etologie - je nauka o životních projevech a chování zvířat. Pes patří do rodu šelem psovitých (Canis). Příslušníci tohoto rodu žijí v poměrně složitě organizovaných společenstvech - smečkách, a proto mají velmi výrazné sociální citění. Vztahy uvnitř smečky se řídí určitými pravidly, hierarchie a postavení jednotlivých členů je pevně stanoveno a je potvrzováno a upevňováno pomocí rituálů. Změna může nastat pouze za určitých podmínek. Proto je u psovitých šelem vysoce vyvinuta schopnost komunikace, která jim umožňuje spolupráci při získání potravy (lov na velká zvířata, která by jedinec sám neuložil), obraně teritoria a péči o mláďata.

Studuje chování a životní projevy zvířat v jejich přirozeném prostředí.

U domestikovaných zvířat však toto prostředí nemusí být původní. To platí i pro psy. Etologie studuje adaptabilitnost, druhově i mezidruhově typické způsoby reakcí a jejich vývoj.

Studuje zejména komunikační systémy zvířat a jejich interakce v sociálních vazbách příslušných společenstev (ve smečce).

Dělí se např.:

- **EKOETOLOGIE** - studuje vztahy mezi chováním psa a podmínkami prostředí (přesunutí do jiných oblastí)
- **ETOFYZIOLOGIE** – studuje fyziologii základního chování (co se při různém chování děje v těle)
- **NEUROETOLOGIE** – studuje nervové procesy podmiňující určité chování
- **ETOGENETIKA** - studuje genetické základy chování (přenos informací)

Ochočení a domestikace

Vlastnosti typické pro zvířata žijící v sociálním společenství (komunikativnost, přizpůsobivost hravost a učenlivost) byly důvodem, pro který člověk začal předka dnešního psa odročovat a posléze i domestikovat.

Ochočení se týká jednotlivce. Je to proces, při němž zvíře, zpravidla mladé, z nějakého důvodu opustí své přirozené prostředí a žije pohromadě s člověkem. Ochočené zvíře se vzhledem ani duševně neodlišuje od příslušníků svého druhu.

Domestikace je proces týkající se populace. Domestikovaná zvířata v zajetí nejen žijí, ale také se v něm rozmnožují po více generací. Dochází ke změnám v morfologii a fyziologii zvířat, která jsou výsledkem jednak přizpůsobení se umělým podmínkám a také výsledkem zásahů člověka, zejména při výběru rodičovských partnerů. Tyto změny jsou dědičné a upevněné.

Vrozené a získané chování

Chování je nejvyšší formou biologické adaptace na podmínky vnějšího prostředí. Chování dělíme na vrozené a získané. Chování zvířat je možné rozložit na sled prvků, tzv. aktivit. Čím je aktivita jednodušší a čím jednodušší je podnět, tím je možné snadněji rozlišit, zda jde o aktivitu vrozenou či získanou. Například ucuknutí psa při přišlápnutí tlapky je jednoznačně reakce vrozená (tlak vyvolal úhybný manévr), usednutí na povel je reakce získaná (psovod ji docílil cílevědomým působením na psa), pronásledování a ulovení kořisti nebo sociální projevy jsou směsí reakcí vrozených a získaných (základní schéma je vrozené a jeho intenzita a forma je ovlivněna získanými zkušenostmi).

Chování je komplex projevů, které probíhá v určitém sledu. Zvíře jím reaguje na změny podmínek prostředí. (vyjmenovat pudy, hranice mezi vroz. a získaným chováním)

Základem výcviku psa je výchova.

Výchova - tvarování psa : zásah do přirozeného chování psa.

Chceme-li vést výchovu psa tak, aby vyhovoval našim záměrům, ale i potřebám vlastního druhu (cvičák, smečka), musíme pochopit chování psa. **Musíme znát etologii !!!**

Hranice mezi vrozeným a získaným chováním psa je možné přesně určit jen studiem etologie.

Při výchově a následném výcviku psa není žádoucí potlačovat přirozené projevy psa a snažit se vybudovat nový komplex získaných projevů, ale na přirozeném chování stavět, rozumně usměrňovat a dále rozvíjet.

Základní projevy vrozeného chování psa

Každý jedinec téhož druhu se rodí s jednotným vrozených chováním. Jiné vrozené chování si na svět přinese štěně, jiné žirafa. Jedná se o tzv. **INSTINKTY**. Ty se dále dají rozebrat na jednotlivé prvky neboli aktivity (pohybové koordinace).

Chování je tedy sled jednotlivých aktivit s přesnou posloupností. Aktivity jsou spuštěny díky reflexům (reakce psa na vnější podnět). Síla reflexu je závislá na **PRAHU PODNĚTU** (jeho síle) a na nervové soustavě psa (drážditelnosti.).

První instinkt, který se rozvíjí u štěňat je instinkt sací a posléze kořistní. Ten je spuštěn pohybem malého předmětu od psa (míček).

Každý instinkt má daný program (sled aktivit), přesto s možností obměn.

Příklad sání štěněte je instinkt skládá se z určitého počtu stisků. Nahradíme-li kojení dudlíkem s velkým otvorem, zůstane zakódovaný počet stisků stejný, ale štěně vypije i dvojnásobek dávky - přepije se. Instinktem je řízeno ošetření štěňat po narození.

Fena se přednostně věnuje silným a zdravým štěňatům a instinktivně odstrkuje to, u něhož vycítí beznaděj na zdraví a život. Chovatel většinou zasáhne a slabé štěně uměle udržuje a vnucuje feně. Jedná se o tzv. **PORUŠOVÁNÍ INSTINKTU**.

Vážným porušováním instinktu při výchově a výcviku vystavování zvěře, aport i nácvik obrany, umělé odchovy štěňat.

Některé instinkty jsou časově omezené, vznikají a zanikají: sání, močení bez zvedání nohy, hledání přízně u jiných psů. Aby byl instinkt funkční, musí dozrát a plně se vyvinout.

Motivace

Tím, že psovod nastuduje programy "chování psa v etologii, může využívat podněty, které spouští tyto programy. Jedná se o **MOTIVACE**. Každá motivace má určitou sílu působení a je tedy měřitelná. V případě, že současně působí více motivací, rozhoduje silnější z nich (štěňata x potrava). Dochází ke střetu motivací.

SPECIFICKOU motivací je hlad. Dlouhodobé vyhladovění spustí potravní a kořistní Chování a zároveň agrese (neklid, dravost). Převládne však motivace získat potravu, je původní a životně důležitá.

Zvířata jsou ve svém chování ovlivňována motivační složkou. Motivace je důvod, proč se zvíře chová agresivně, poníženež nebo překonává překážky k dosažení svého cíle. Cílem může být ukojení hladu, žízeň, sexuální potřeby a nebo ochrana mláďat před nebezpečím. Síla motivace je závislá na momentální potřebě zvířete – velký hlad, žízeň, sex. Této silné a vyhraněné motivaci říkáme **motivace specifická**.

Současně s ní se rozvíjí tak zvaná **motivace všeobecná**, která působí na okolí třeba agresivně, ale zabezpečuje, aby specifická motivace dosáhla svého cíle. To znamená, že pes při velkém hladu napadá své okolí jen aby u potravy nebyla konkurence a aby dosáhl uspokojení nasycením.

S motivační složkou se u psů může projevit další způsob chování, které říkáme **samovolné jednání**. K samovolnému jednání dochází při zaplavení centrální nervové soustavy podrážděními směřujícími k jedné motivační složce a nedochází ke spuštění klíčovým podnětem. Při vyvrcholení nervového napětí si zvíře najde náhradní podnět, který spustí klíčový mechanismus.

Například: Při sexuálním vzrušení dojde ke kopulačním pohybům na noze psovoda, jiném psu nebo vhodném předmětu až do stavu výronu semene.

Při rvačce s příslušníky svého druhu ztrestá po své porážce slabší jedince.

Při falešné březosti feny dojde k vyhledávání hraček velikostně podobných štěněti a jejich následnému opečovávání, snaze kojit atd.

Samovolné jednání

Jedná se o instinktivní jednání, které ztratilo své opodstatnění a slouží pouze k uvolnění nadměrného nervového vypětí. Nemá žádné ani biologické opodstatnění. Jde o nalezení náhradního podnětu. Nejčastěji se objevuje v sexuální chování psů (háravé feny samovolně spustí instinktivní chování u neukojeného psa, který se ukájí na jiném samci, neháravé feně nebo noze člověka. Samovolné chování je spuštěno buď pachem nebo přítomností háravky a současně přítomností **náhradního podnětu** (noha psovodea, jiný pes).

Náhradní podnět je i spouštěcím reflexem kojení u nebřezích fen s falešnou březostí (povalující se míčky, bačkory, hračky).

Náhradním podnětem může být i konkurent v přízni psovoda - jiný pes.

Neuposlechnutí mladšího nebo slabšího psa vyprovokuje jeho výprask psem starším nebo silnějším. Starší pes si našel důvod - náhradní podnět pro uplatnění svého svrchovaného postavení ve smečce.

Porušování instinktů

Porušování instinktů dochází při zdomácnění zvířat, kdy jedince k páření vybírá člověk – už to nezáleží na přirozené selekci.

Některé instinktivní chování u konkrétních plemen člověk úmyslně porušuje, aby sloužila k jeho potřebě (vystavování zvířete je nedokončený lov kořisti). Genetické programy dozrávají a mění se s dospíváním jedince – projevy agrese, sexuální chování, potravní chování (lov malé kořisti přejde na lov velké kořisti).

Stres, adaptace, aklimatizace

Stresem (zátěží) nazýváme každý zásah do organismu, který porušuje nebo vychyluje jeho dynamickou rovnováhu. Zátěž vyvolá reakci která má organismus psa ochránit před poškozením a napravit poruchu. Stres vyvolává tzv. stresor. Jako stresor se mohou uplatnit vlivy prostředí, v němž zvíře žije (např. náhlé změny prostředí, tepelné a chladové vlivy, velká námaha, poranění, neinfekční nemoci, hromadně prováděné zákroky), vlivy výživy (nedostatek vody, nedostatek krmiva, vitamínů a minerálních látek apod.), vlivy infekční (zde se uplatňují choroboplodné zárodky - bakterie, viry, plísňe, atd.) a vlivy psychické.

Každý stres vyvolá určité opotřebením v organismu zvířete. Pes na zátěž odpovídá tzv. adaptačním syndromem, který má tři fáze: 1. poplachová reakce, 2. stadium odolnosti, 3. stadium vyčerpání. Ve stadiu poplachové reakce se uvede organismus do stavu tzv. mobilizace. Tento stav umožňuje náhlou svalovou práci (příprava k boji, k útoku nebo k uchopení kořisti). Ve stadiu odolnosti účinek stresoru trvá, ale organismus se mu přizpůsobil. Přestane-li nadále stresor působit nebo působí-li mírně, organismus psa se zátěží vyrovná a stává se proti ní odolný. Pokud intenzivní vliv stresoru trvá, nastává stadium vyčerpání, kdy dochází k těžkým metabolickým poruchám a pes hyne.

Adaptace a aklimatizace

Adaptace je přizpůsobení organismu psa podmínkám vnějšího prostředí. Aklimatizací rozumíme různou dobu trvající přizpůsobování organismu klimatickým podmínkám, při nichž se teplota prostředí pohybuje mimo rozsah termoneutrální zóny, při níž organismus žil. Aklimatizace probíhá také při změně prostředí, ve kterém pes žije. Například při nákupech služebních psů a jejich následnému zařazení do stavu v rámci hromadného ustájení může aklimatizace přinášet některé změny v hematologickém nebo biochemickém obrazu při vyšetření krevního vzorku, trvající zpravidla 2 až 3 týdny, někdy i déle. Proto je vhodné, abychom tento faktor vyloučili, odebírat krev psům v rámci jejich nákupu až po 2 až 3 týdnech po jejich zařazení mezi ostatní psy.

Hauserova teorie

trpěla nervovka i fyziologie, když ho vytáhli. Studuje vrozené chování. / kotcový syndrom, vtiskávání /

Hauserovská teorie je teorie o vývoji jedince zbaveného možnosti kontaktu s okolním prostředím. U tohoto jedince převažují pouze vrozené formy chování.

Hauserovské pokusy nedávají jednoznačnou odpověď co je vrozené a co získané chování, ale obohacují naše znalosti psychiky zvířat a ukazují, že nelze proti sobě stavět vrozené a získané chování jako dva protikladné jevy.

Kotcový syndrom

projev špatného odchovu štěňat, získá se jen u štěňat, nepropracování pudů – ustrašenost, napadání, pomočování, nečekaný útok, psychicky špatný pro budoucí vývoj. Může to být i v dobrých podmínkách super podmínky bez socializace.

Kotcový syndrom se vyskytuje u psů s omezeným přístupem s okolním světem. To znamená, že zvíře žije ve velmi chudém prostředí na podněty s malým kontaktem s člověkem a jinými psy. Psi, kteří jsou takto uzavřeni v období do 4-5 měsíců života budou nedůvěřiví, plaší a budou mít poškozeny i schopnosti učení. Toto období života je období vtiskávání a štěně, které nemá možnost v této době kontaktu s lidmi, psy a vnějším prostředím je postiženo kotcovým syndromem.

Vtiskávání

proces psychického vývoje štěněte. Je to fáze. Od vidění 11 den. Nechat vše na feně do 4 týdne. 1. fáze vtiskávání obrazu. 2. Sociální vtiskávání hrou akce interakce ve smečce.

Vývoj psa od porodu do dospělosti

Vývoj psa od porodu do dospělosti můžeme rozdělit do několika fází. Po vlastním porodu následuje fáze vegetativní, dále fáze přechodná, fáze vtištění, fáze sociability, fáze sociálního uspořádání, fáze uspořádání smečky, puberta a dospělost. Tyto fáze se vzájemně částečně prolínají.

Porod

Při porodu je štěně velice málo vyvinuté, zejména co se týká smyslu. Na svět přichází hluché, slepé a neorientuje se ani čichem. Rozhodujícím orientačním smyslem je pro štěně hmat. Je vybaveno jen několika základními pohyby a zvukovými projevy. Aktivně vyhledává teplo a struk. Ztratí-li kontakt s matkou a případně sourozenci, protestuje pištěním. Tento projev zaktivuje matku, která ho přinese nebo přistrčí do pelechu.

4 Vegetativní fáze (první 2 týdny po porodu)

V této době štěně prakticky pouze spí, pije a vyměšuje. Veškeré vrozené vzorce chování směřují pouze k zachování, nevytváří sociální vztahy.

Přechodná fáze (3. týden po porodu)

V této době dochází u štěňat k otevírání očí, postupně začínají vidět a slyšet a navazují kontakty se sourozenci. Poprvé můžeme pozorovat zájem o sourozence a veškerá aktivita už nesměruje pouze k nalezení struku (štěňata šplhají po matce, objevují se první neobratné pokusy o souboje se sourozenci, zkoumají předměty vložené do pelechu - hračky, lidskou ruku apod.).

Fáze vtištění (4. až 7. týden po porodu)

V této fázi se výrazně zlepšuje schopnost pohybu. Štěňata následují matku i mimo pelech.

V tomto věku je žádoucí, aby měla štěňata dostatečný kontakt s člověkem, aby si ho vtiskla jako příslušníka druhu. Pokud se jim ho nedostane v plné míře, je pravděpodobné, že budou mít později problémy s navazováním kontaktu s člověkem. Vtiskávání se netýká jen příslušníků druhu, ale například i potravy. Štěně, které v tomto věku nechutná syrové maso, ho v dospělosti zpravidla odmítá. Od 4 týdnů věku štěňata používají širokou škálu projevů sociálního chování - vrtění ocáskem, ježení srsti, sklápění uší, pokusy o vrčení, podřízení postoje spod.

Pokud jsou štěňata ve fázi vtištění v kontaktu s dospělými psy ti se k nim chovají velice shovívavě.

4 Fáze sociability (8. až 12. týden)

V této době jsou štěňata velice aktivní a zvláště agresivita mezi sourozenci dosahuje vysokého stupně. Naopak vůči dospělým psům se učí štěňata užívat podřízené postoje a tlumit tak agresivní chování vůči sobě. Dospělí psi jsou vůči štěňatům poněkud razantnější a štěňata začínají být omezována na své dosavadní svobodě.

V tomto věku štěňata ochotně přijímají člověka jako partnera při hře a uznávají jeho nadřazenost.

Ačkoliv jsou štěňata velice hravá a podnikavá a měla by už zcela samozřejmě důvěřovat lidem, jsou ještě poměrně významně vázána na matku a domácí prostředí.

Fáze sociálního uspořádání (4. měsíc)

V této fázi se začínají výrazně projevovat rozdíly v temperamentu a sebevědomí mezi jedinci. Dosud společensky rovnocenná štěňata si začínají budovat hierarchii, nejprve mezi sebou a postupně i v širší smečce. Přestože mladí psi mívají svým způsobem výlučné postavení (a to ve smečce jak výhradně psi, tak i ve společenství lidí a psů, zvláště je-li v takovém společenství více než jeden pes), na budoucí místo v hierarchii lze usuzovat podle chování psa již od 3 až 4 měsíců věku. Věk od 12 týdnů je vhodný pro výběr štěněte, zvláště pokud je určeno k výcviku.

4 Fáze uspořádání smečky (5 až 6 měsíců po porodu)

V tomto věku si pes vytváří pevnou vazbu na smečku (nebo psovoda), upevňuje své postavení a také si ověřuje a fixuje existující řád. Zkušenosti nasbírané v tomto období jsou důležitým vkladem do budoucího života psa.

Vlk žijící v přírodě se v tomto věku učí lovit ve spolupráci se svými rodiči a případně i staršími sourozenci. Pes se analogicky v tomto věku učí spolupracovat s člověkem a podřizovat se jeho vedení. Není důležitý obsah výcviku či výchovy ale je nutný úzký kontakt s člověkem a prvek spolupráce.

Pokud je pes v tomto věku zanedbáván a nedostane příležitost k získávání zkušeností, bude později velmi těžké zjednat nápravu.

Puberta

V období puberty začínají psi vyvíjet sexuální aktivity. Nástup puberty je ovlivněn jak individuálním vývojem psa, tak i plemennou příslušností. Obecně se začátek puberty udává mezi 6. až 7. měsícem věku psa. Menší a přešlechtěná plemena vstupují do tohoto období dříve než plemena velká, primitivní nebo s podílem vlčí krve.

Dospělost

V dospělosti jsou poměry ve vlčích a psích smečkách z hlediska sociálního postavení, potažmo chování jejich členů, různé.

Ve vlčích smečkách je hodnostní postavení poměrně složité a vztahy jednotlivých členů jsou pevně stanoveny. Vztahy podřízený - nadřízený vedou ve dvou liniích, zvláště mezi psy a zvláště mezi fenami. Absolutním vůdcem je vlk, tzv. samec alfa, kterému jsou podřízeni všichni samci ve smečce, tzv. jedinci beta a gama. Samice alfa je podřízena samci alfa a jí jsou podřízeny ostatní samice ve smečce. Nadřízení alfa jedinci (zejména samec) sice přijímají projevy podřízenosti od psů i fen, ale v zásadě jak pes alfa, tak fena alfa kontrolují vztahy zejména mezi příslušníky svého pohlaví. Štěňata jsou podřízena dospělým jedincům alfa, beta i gama. Na nejnižší příčce společenského uspořádání jsou jedinci omega. Tito jedinci jsou prakticky bezprávní (bez ohledu na pohlaví), např. jsou nemilosrdně odháněni od krmení v době nouze. Samec alfa si hlídá svoje postavení zejména vůči jedincům beta, kteří mu stojí nejbliž, v zárodku tlumí agresivní projevy nejen vůči sobě, ale i vůči níže postaveným členům smečky. Fena alfa kontroluje feny zvláště v období rozmnožování, aby si žádná z podřízených fen nezaložila rodinu. Pokud k tomu dojde, nezřídka vrh takové feny zlikviduje.

Psí smečka je uspořádána poněkud jinak a postavení jednotlivých členů do jisté míry ovlivňuje i člověk. Vztahy podřízený - nadřízený jsou v jedné linii bez ohledu na pohlaví. Alfa jedincem bývá často fena, zvláště pokud je start. Mláďata jsou nejnižší postavenými členy smečky. Člověk má v psí smečce obvykle pozici super alfa, postavení, které by žádný pes neměl ohrozit. Zřídka se najde pes tak sebevědomý, že se pokusí na tuto pozici zaútočit. Častěji s člověkem svým nejistým jednáním dostane do pozice tzv. pouhá alfa a pak může dojít ke střetu. Na rozdíl od vlka většinou dospělý pes zůstává duševně nezraj (což je znak domestikace), a proto se člověku podřizuje velice ochotně. Ve vlčí smečce by si člověk vůdčí postavení nezískal tak snadno a musel by si ho neustále upevňovat.

Psovod vlastníci dva psy se ocitá v situaci vůdce smečky. Pokud není jede ze psů výrazně submisivní, to znamená že nezaujme podřízenou pozici prakticky dobrovolně, budou oba psi soupeřit o pozice a přízeň psovod; Vhodným přístupem může psovod docílit rovnocenného postavení obou psů. Naopak nespravedlnostmi nebo střídavým protežováním jednoho či druhého psa výrazně přispěje k neustálým šarvátkám mezi psy.